

ער אציל *Laurus nobilis* עץ ירוק עד הגדל בחורש ים תיכוני לח (אפריל 2021)

ערגה אלוני

ער אציל המוכר גם בשם "עץ דפנה" המשתייך למשפחת העריים, הוא עץ ירוק עד המגיע לגובה 3-10 מ' מקורו של העץ באזור ים התיכון אך בעבר היה נפוץ ביותר באירופה וכיסה שטחים נרחבים (זהרי 1987). העץ מצמיח מספר גבעולים ראשיים והוא יכול להופיע בחורש ים תיכוני לח בצורת שיח.

העלים פשוטים ירוקים מבריקים, גלדניים ואלטיפטים, אורכם 5-11 ורוחבם 2.5-6 ס"מ, שפתם תמימה, מסורגים על הגבעול (Zohary 1966).

מימין: ער אציל עץ דו ביתי בפריחה צילמה שרה גולד צמח השדה ©. באמצע ומשמאל: העלים פשוטים שפתם חלקה צילמה ערגה אלוני ©

העץ דו-ביתי, הפרחים ריחניים, מקובצים בתפרחות דמויות סוכך על גבעול פריחה קצר המתפתח בחיק העלים, אורכו כ-2 ס"מ. כל סוכך בטרם הבשיל עטוף ב-2 עלי עטיף המתפשקים ונושרים. בראש הגבעול 3-9 פרחים, כל פרח נושא על עוקץ באורך כ-1 ס"מ.

פרחי הזוויג הזכרי רבים. לכל פרח 4 עלי כותרת צבעם לבן צהבהב אורכם 4-6 מ"מ (שמידע 2005). אבקנים 8-12 מסודרים ב-2-3 דורים. הזירים רחבים, קבועים עליהם צופנים מפרישי צוף סמיך. המאבקים בולטים מייצרים גרגירי אבקה רבים. פרחי הזוויג הנקבי (3-7 פרחים) בעלי 4 עלי עטיף לבנים. שחלה עילית ירוקה בולטת במרכז הפרח, בת מגורה אחת עמוד עלי (3 מ"מ) בעל צלקת מפורדת כהה ובולטת. מסביב לשחלה מצוי דור אבקנים מנוונים חסרי מאבק (סטמינודים). עליהם קבועים צופנים. עם התחלת

החנטה, נושרת הכותרת. הפריחה בין פברואר למאי. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים בעיקר מהזבוביים. הפרי המתפתח - בית גלעין ירוק חלק בעל זרע אחד גדול אורכו עד 17 מ"מ (פינברון-דותן, דנין 1991). צורתו דמוית ביצה והוא מזכיר זית.

מימין: ער אציל פרחי הזוויג הזכרי. משמאל: פרחי הזוויג הנקבי בבסיס הפרח בולטת שחלה ירוקה. צילמה ערגה אלוני ©

עם ההבשלה משנה הפרי את צבעו מירוק לסגול שחור, מבשיל ונושר. הצמח מתרבה ע"י מזרעים, אך ניתן להרבותו מיחורים. בזיהוי שדה קל לזהות את העץ באמצעות ריח אופייני הנודף מהעלים כאשר ממוללים אותם.

מימין חנטת פירות של ער אציל. צילמה ערגה אלוני ©. משמאל: זרעים יבשים. צילמה שרה גולד צמח השדה ©

ע"פ זהרי (1987), העץ הוא שריד לצמחייה טרופית שגדלה באקלים לח שהתפשטה בקריטיקון ואיכלסה אזורים באירופה. בתקופת הקרחונים צמחייה זו נסוגה והשאירה אחריה שרידים של כמה מינים ביניהם הער. ההערכה כיום היא שרוב יערות הער האחרונים סביב הים התיכון נעלמו לפני כעשרת אלפים שנה. שרידים נותרו בארץ, בהרים בדרום טורקיה, בצפון סוריה, דרום ספרד, צפון מרכז פורטוגל, צפון מרוקו, מדירה והאיים הקנריים.

הצמח אוהב לחות ורגיש לקרה. תפוצתו בארץ קשורה להמצאות תנאים מתאימים שהם: כמות משקעים העולה על ממוצע שנתי של 600 מ"מ, מים בעומק בית השורשים ויחס גבוה של סידן מגניון בקרקע, (רבינוביץ-וין 1982). העץ גדל במדרונות צפוניים לחים ובערוצים על תשתית טרשית או קרקע שהתפתחה על סלע גירני. אך לא מופיע על דולומיט. העץ סובל מאירועי שריפה ומשתקם לאט.

כבר מימי קדם נקשר העץ לאדם לשימושי ולמסורתי: בסיפורי המיתולוגיה היוונית מסופר שהאל אפולו התאהב בדפנה נימפת ההרים. חיזוריו לא הועילו ודפנה הפכה לעץ ממנו שזר אפולו זרים כדי להתנחם. הנוהג לעטור זר מענפי עץ הער לראשם של מנצחים ולבעלי מעמד גבוה היה מקובל בימי יוון (Graves 1955) הסמליות הועברה לתרבות הרומית, בה זרי הדפנה היו סמל לניצחון שגשוג בריאות ואלמוות (Giesecke 2014).

בתלמוד העץ מוזכר בשם "טרפא דערא". העלים מוזכרים במסכת גיטין כתרופה שהייתה בשימוש כנגד תולעי מעיים וכך מוכר העץ אצל הערבים עד היום.

"עלי דפנה" משמשים בבישול לתיבול מזונות שונים: העלים הארומטיים מוספים למרכיבי

המזון למתן ארומה וריח. זרעים יבשים כתושים משמשים תבלין.

ברפואה העממית מופק שמן מהעלים ומפירות כתושים חלוטים במים חמים. השמן צף על המים, עם התקררות המים השמן הצף מתלכד ונאסף. ערביי הגליל משתמשים בחומר כתרופה לטיפול גוף וכתרופה להרגעת כאבי שיגרון, ואוזניים, כנגד שלשול, הרעלת קיבה והצטננות. בשמן משתמשים בתעשיית סבון וקוסמטיקה ומסכים בו את עור הגוף (קריספיל 1985)

המרכיב הכימי הנפוץ ביותר המצוי בשמן האתרי שהופק ומהעלים ומהפרי הוא cineole (נקרא גם אקליפטול). העלים מכילים כ-1.3% שמנים אתרים המורכבים מ-45% אקליפטול, 12 אחוז, טרפנים אחרים: 8-12 אחוז טרפיניל אצטט, 3-4 אחוז ססקיטרפינים, 3 אחוז מתילאוגנול וכן α - ו- β - פיננים, פילנדרן, לינאול, גרניול וטרפינול. (Ayben et al 2004). וחומצה לאורית. הפרי מכיל עד 30 אחוז שמנים שומניים וכ-1 אחוז שמנים אתרים (טרפנים, ססקיטרפינים, אלכוהול וקטונים). כ"כ הופק מהעלים גליקוזיד (Lauroside B) שפעיל כנגד תאי מלנומה באדם (Panza et al 2011).

העץ **ער אציל** הוא ירוק עד, בעל צמיחה מתונה ועלים ארומטיים, הוא מועדף כעץ בר והוכנס לגינון גינות הנוי.

ער אציל נפוץ בארץ בכרמל ובגליל העליון. ביתר האזורים (חרמון גליל תחתון, עמק החולה, שומרון ויהודה) תפוצתו פחותה.

ספרות:

זהרי מ. 1978. כל עולם הצמחים מהדורה 3. עם עובד עמ' 307-308

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים

קריספיל נ. 1985. צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

רבינוביץ-וין א. (לבנה, מ., הלר, ד. עורכים) 1982. החי והצומח של א"י, אנציקלופדיה שימושית מאוירת. הוצאת משרד הביטחון והחברה להגנת הטבע כרך 10 עמ' 70-71

שמידע א. 2005. צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה

Ayben K. Harzemsah H. Kollmannsberger, Hubert K. Siegfried N. (2004). "Volatile Constituents and Key Odorants in Leaves, Buds, Flowers, and Fruits of *Laurus nobilis*L". Journal of Agricultural and Food Chemistry. 52 (6) pp 1601-1606

Giesecke A. 2014. The Mythology of Plants: Botanical Lore from Ancient Greece and Rome. J. Paul Getty Museum. pp. 35-36

.Graves R, 1955 The Greek Myths. Part 1. Penguin Books

Zohary, M., 1966: Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and Humanities Jerusalem. Vol/ 1 p 190

Panza E. Tersigni M. Iorizzi M. Zollo F. De Marino S. Festa C. Napolitano M. Castello G. 2011. "Lauroside B, a megastigmane glycoside from *Laurus nobilis* (bay laurel) leaves, induces apoptosis in human melanoma cell lines by inhibiting NF- κ B activation". Journal of Natural Products. 74 (2): 228-332

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2021 ער אציל *Laurus nobilis* עץ ירוק עד הגדל בחורש ים תיכוני לח (אפריל 2021). פורחי החודש, כתב-עת "כלנית", מספר 8.

<https://www.kalanit.org.il/laurus-nobilis-04-2021>